

KELEMEN Éva. Az járt oda, aki kottát is tudott olvasni: fejezetek az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtára történetéből. Budapest: OSZK, 2020. 215 p. : ill., színes

Portrék a Zeneműtárból

A recenziót október 1., a Zene világnapja alkalmából publikáljuk.

A „különgyűjtemény” a könyvtári világ színes, érdekes, sokrétű és sokjelentésű szervezeti egysége. A XIX. században kezdett kialakulni, akkor, amikor az állomány nagysága már szükségessé tette a korábinál differenciáltabb gyűjteményszervezési és szolgáltatási formák megteremtését. Ez az egységes egésznek felfogott könyvtári állomány törzsállományra (törzsgyűjteményre) és az attól valamilyen szempont szerint elkülönülő, de ahhoz szervesen kapcsolódó állományrészekre – különgyűjteményekre – tagolását jelentette. Elméletben három metszet alapján különíthetők el szervezeti egységek a törzsgyűjteménytől. Az első a dokumentumok formai sajátossága, a második az információhordozók tematikai azonossága. Formai szempontok alapján kialakított különgyűjtemény lehet a kézirat, a régi és ritka nyomtatványok gyűjteménye, a hírlapok és folyóiratok, a térképek stb. szervezeti egysége. Tematikai szempont szerint megszerzett különgyűjtemény esetében a legkülönfélébb dokumentumok kerülhetnek össze, a köztük lévő kapcsolatot a tartalom határozza meg. Jó példa erre a helytörténeti gyűjtemény, amelyben egy-egy településre vonatkozó, mindenféle hordozón rögzített információ megtalálható: könyv, hírlap, kézirat, térkép, plakát, metszet, hangfelvétel, fénykép, film stb. A tematikus elv alapján megszerzett különgyűjteménynél alapvető szempont a használó érdeke: a cél az, hogy minél egyszerűbben érje el a számára szükséges, ugyanakkor különféle hordozón található információt. Fontos szempont, hogy a különgyűjteménynek speciális gyűjtőköri és használati szabályzata legyen, retrospektív szerzeményezést is folytasson, és egyedi feltárási eszközöket alakítson ki, továbbá a szolgáltatást nyújtó könyvtárosok megfelelő szakismeretekkel rendelkezzenek. A harmadik „metszet” a speciális használói igények alapján kialakított szolgáltatási forma lehet, bár utóbbi szempont önmagában nem alkalmas a szó klasszikus értelmében vett különgyűjteménnyé válásra. E csoportba tartoznak például a könyvtárak gyermekrészlegei, amelyek nem folytatnak visszamenőleges, retrospektív beszerzést, és az állományt sem szükséges sajátosan sokrétű információkeresést biztosító eszközökkel feltárni. A gyermekrészleg pedagógiai, illetve fejlődéslélektani okokból különül el a törzsgyűjteménytől, nem az ott található információhordozók és információk egyedi, különleges volta, hanem azok használatának speciális módszerei miatt válik el az állomány egészétől.

Nemzeti könyvtárunk egyik legrégebbi különgyűjteménye a zenei. Zenei dokumentumok már a XIX. században is voltak a bibliotékában; *Mátray Gábor*, aki 1846-tól évtizedeken át volt a könyvtár őre, képzett zenész-

ként és a korabeli zenei élet jelentős szereplőjeként fontosnak tartotta a zeneművek megőrzését, szolgáltatását. Önálló szervezeti egységgé mégis csak a XX. században, 1924-ben vált a *Zenei Osztály*. Néhány év múlva az egység helyzete megváltozott, kikerült a könyvtár keretéből, és a *Magyar Nemzeti Múzeum* egyik intézménye, igazgatósága lett *Zenetörténeti Osztály* néven. Az új egység a könyvtár zenei osztályát, a múzeum néprajzi tárát – pontosabban annak zenei vonatkozású dokumentumait – és a Nemzeti Múzeum *Történeti Osztálya* szintén zenei műtárgyait integrálta virtuális módon, vagyis a dokumentumok megmaradtak eredeti helyükön. Az új egységbe kézíratos és nyomtatott zeneművek, fonográffelvételek, zenei vonatkozású képzőművészeti alkotások és hangszerek tartoztak. 1934-ben a közgyűjteményi intézményrendszer szerkezete módosult, megszűnt a *Gyűjteményegyetem*, és ennek egyik következményeként a Nemzeti Múzeum zenei gyűjteménye is átalakult: a Széchényi Könyvtár addig önálló igazgatóságai egyetlen könyvtári főigazgatóság alá kerültek, a zenei osztály *Zeneműtár* néven lett a bibliotéka egyik különgyűjteménye, és a néprajzi, illetve képzőművészeti dokumentumok, valamint a hangszerek nem kerültek a gyűjtőkörébe. (Az ekkor történt szervezeti változásnak köszönhetően lett 1934-ben *Fitz József* az intézmény vezetője, és indulhattak el a bibliotéka működését alapvetően korszerűsítő, nagy jelentőségű reformok.)

Kelemen Éva, a Tár korábbi munkatársa a szervezeti egység történetét feltáró tevékenysége során az írott források mellett kiaknázta az elbeszélte történelem, az *oral history* lehetőségeit is. Az *oral history* eredetileg a szociológiában jelent meg: az egyének tapasztalatait, emlékeit kívánták interjúk készítésével megörökíteni, és az egyén kapcsolatrendszerét feltárni. Csakhamar azonban a történettudomány is felfedezte, és a jelenkortörténet egyik fontos forrásává vált. A szóbeli történelem, az események, történések résztvevőinek emlékezése megvilágíthatja azokat a momentumokat, amelyekről nem maradt fenn írásos forrás, illetve értelmezheti, tisztázhatja a nem egyértelmű kérdéseket. Az *oral history* kétségtelenül sok szempontból emlékeztet a visszaemlékezésre mint történeti műfajra, fontos elvi különbség azonban, hogy az interjú készítő szakember irányíthatja az emlékezést, rákérdezhet olyan történésekre is, amelyekre az interjúvált nem vagy rosszul emlékszik, netán magától nem is hozná szóba. Vagyis az *oral history* mint történeti műfaj két személy bizalmon alapuló kapcsolatán jön létre, és mint ilyen válik jelentős forrásértékűvé.

Kelemen Éva a *Zeneműtár* öt egykori munkatársával – *Falvy Zoltánnal*, *Somfai Lászlóval*, *Hamburger Klárával*, *Vavrinecz Veronikával* és *Eckhardt Mariával* – készített interjúkat, és jelentette meg azokat az *Az járt oda, aki kottát is tudott olvasni* című kötetben. A különgyűjtemények kritériumai között korábban említettük, hogy a munkatársaknak magas szintű szakismeretekkel kell rendelkezniük az adott területen. Nos, mind az öt interjúalany beható zenei, zeneelméleti és zenetudományi tanulmányok után lett a *Zeneműtár* tudományos munkatársa. Az interjúkat kiegészíti két „szabályos” könyvtártörténeti tanulmány: az egyik az 1929–1934 közötti zenetörténeti osztály története, a másik pedig a Tár egykori legendás vezetője, *Vécsey Jenő* portréja.

Az öt interjú a *Zeneműtár* egyfajta történetéről ad keresztmetszetet az 1950-es évektől az 1990-es évek közepéig. De nemcsak a Tár története bontakozik ki a beszélgetésekből, hanem az olvasó megismerkedhet öt rokonszenves, jelentős tudományos életművet magáénak mondható személy életútjával, hivatali működésével, és persze a háttérben – néha nem is olyan nagyon a háttérben – feltűnik a XX. századi magyar történelem is.

A szerző az interjúkat 2014–2018 között készítette az *Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Történeti Interjúk Tárában*. Nem a felvételek időrendje szerint sorakoznak a beszélgetések írott változatai, hanem aszerint, hogy mikor került az interjúalany a Tárba. *Falvy Zoltán* (1928–2017) 1952-ben a *Hírlaptárban* kezdte pályáját, 1954 és 1961 között volt a *Zeneműtár*, 1961-től pedig a *Bartók Archívum*, a későbbi *MTA Zenetudományi Intézet* munkatársa, az 1980-as években igazgatója. Akadémiai doktori értekezését 1979-ben védte meg.

Falvy Zoltán a középkori zene, főleg a trubadúrzene kutatója volt, első jelentős publikációjában pedig a *Pray-kódex* zenei paleográfiáját elemezte. Zenei tanulmányai mellett az ELTE magyar-történelem-könyvtár szakán végzett, a könyvtári munka iránti érdeklődése innen is datálódik; a néhai *Dán Róberttel*, az *ELTE Könyvtártudományi Tanszékének* vezetőjével együtt szervezte meg a zenei könyvtárosok posztgraduális képzését az 1980-as években. Az interjúban életútjának első szakaszáig, 1961-ig jutott el, a folytatásra egészségi állapot, majd 2017-ben bekövetkezett halála miatt már nem kerülhetett sor. *Zeneműtári* emlékezései nyomán sok apró történet segítségével ismeri meg az olvasó az egység mindennapjait, a tatai *Esterházy-kottatár* feldolgozása során előkerült különlegességeket. (Utóbbi nem té-

vesztendő össze a szintén az OSZK-ba került Esterházy hercegi ág kottatárával, benne *Joseph Haydn* zeneműveivel.)

Joseph Haydn életműve átvezet a következő interjúalanyhoz, Somfai László (1934–) zenetudóshoz, az MTA rendes tagjához. Somfai pályakezdő muzikológusként professzora, *Bartha Dénes* támogatásával került 1958-ban a Zeneműtárba. Mondhatjuk, jó időben volt jó helyen: 1959-ben Budapesten rendeztek nemzetközi konferenciát Joseph Haydn halálának 150. évfordulója alkalmából, és Somfai mesterével közösen publikálta a Haydn-kutatásban azóta is alapvető műnek számító munkát: *Haydn als Opernkapellmeister: die Haydn-Dokumente der Esterházy-Opernsammlung* (Budapest: Akad. Kiadó; Manz: Schotts, 1960.) A fiatal kutató bekerült a nemzetközi zenetudomány vérkeringésébe – muzikológusi kutatómunkájának módszertanát egyébként nem kis részben a Zeneműtárban alakította ki. Somfainak azonban zenetudósként – ahogyan ő fogalmazott – két lába van, az egyik XVIII. századi, a másik XX. századi, vagyis Haydn mellett *Bartók* életművének is nemzetközileg jegyzett, elismert kutatója. 1963-ban a Zeneműtárat felcserélte a Bartók Archivummal, ahol új alapokra helyezte a Bartók-kutatást. Elbeszélése nyomán feltárulnak az olvasó előtt a kutatás nehézségei, amelyeknek alapvető oka, hogy a zeneszerző hagyatéka két helyen – New Yorkban és Budapesten – található.

Hamburger Klára (1934–) zenetörténész, az MTA doktora viszonylag rövid ideig, 1961 és 1966 között volt a Zeneműtár munkatársa. Az ő szakmai pályafutása az *MTA Könyvtár*ából indult, onnan került 1961-ben az eltávozott Falvy Zoltán helyére a Széchényi Könyvtár zenei részlegébe. A Zeneműtár vezetője, Vécsey Jenő támogatta *Liszt*-kutatásait, ennek köszönhetően látott napvilágot a Zeneműkiadó gondozásában 1966-ban a zeneszerzőről írt monográfiája, amely később idegen nyelveken – angolul és németül – is megjelent. Érdekes és jellemző, amit a kötet születéséről mond. Amikor a kiadó felkérte, tanácsot kért *Szabolcsi Bencétől*, elvállalja-e. A professzor az idősebb, tekintélyesebb zenetörténészektől tette függővé választát: amikor kiderült, hogy közülük senki sem kíván élni a lehetőséggel, csak akkor hagyta jóvá tanítványa tervét. A kötet megjelenésének évében Hamburger Klára a Zeneműkiadó szerkesztője lett. *Liszt*-kutatásait kiadói munkája mellett, szabadidejében végezte, és tudományos eredményei alapján nyerte el 1981-ben a kandidátusi, 2003-ban pedig az MTA doktora fokozatot.

Vavrinecz Veronika (1933–) 1963–1994 között dolgozott a Zeneműtárban, amelynek 1984-től vezetője volt. Pályafutása neki sem az OSZK-ban kezdődött, a zenetudomány szak elvégzése után az akkori *Gorkij Könyvtár* zeneműtárába került, ahol megismerte a könyvtári munka alapjait. Az OSZK-ba 1963 elején hívta Vécsey Jenő. Könyvtári tevékenysége során elsősorban feldolgozással foglalkozott, korszerűsítette a Vécsey által készített címléírásai szabályzatot, és csakhamar a zenei könyvtári feldolgozó munka elismert szaktekinétye lett. 1970-ben indult az *MNB Zeneművek Bibliográfiája*, amelynek szerkesztésével őt bízták meg. A '60-as években bekapcsolódott a *RISM (Répertoire International des Sources Musicales, Nemzetközi Zenei Forrásrepertórium)* munkálataiba, amelynek célja a régi zenei kéziratok és nyomtatott dokumentumok feltárása. Ekkor ismerte meg a hazai székesegyházi kottatárak régi zenei anyagát, és *Bárdos Kornél* városmonográfiáihoz ő készítette el a zeneművek tematikus jegyzékét. Vavrinecz Veronika az évtizedek során a hazai zenei könyvtárosi élet fontos személyisége lett, továbbképző tanfolyamok megbecsült előadója és az *MKE Zenei Könyvtáros Szervezetének* alapító tagja, valamint a nemzetközi zenei könyvtári közösség tevékeny közreműködője is volt. Amikor 1981-ben az *AIBM (Association Internationale des Bibliothèques, Archives et Centres de Documentation Musicaux, Zenei Könyvtárak Nemzetközi Szövetsége)* Budapesten tartotta tanácskozását, az előkészítő munkában komoly szerepet vállalt. 1995-ben vonult nyugdíjba, de az eltelt évtizedekben is aktív résztvevője a zenei könyvtárakban folyó munkának: a Zenetudományi Intézet régi kottáinak feldolgozását végezte, illetve Győrben *Richter János* (1843–1916) zeneszerző hagyatékának feltárása fűződik a nevéhez.

Eckhardt Mária (1943–) 1966 és 1973 között volt a Tár munkatársa. Ő nem zenetudomány szakon végzett a Zeneakadémián, hanem énektanár és karvezető képesítést szerzett, pályáját is tanárként kezdte. 1966-ban elhunyt a Zeneműtár vezetője, Vécsey Jenő, és utóda, *Kecskeméti István* hívta Eckhardtot a könyvtárba. Némi habozás után középiskolai énektanára, *Mohayné Katanics Mária* tanácsára fogadta el a felkérést. Zeneműtári hivatali munkája során került kapcsolatba *Liszt* Ferenc kézírataival, ami eldöntötte későbbi tudományos pályáját: 1973-ban létrejött az MTA Zenetudományi Intézete a Bartók Archivum és a Népzene kutató Csoport integrálásával, és ennek a XIX. századi zenetörténeti osztályára került, vagyis főállású *Liszt*-kutató lett. Intézeti munkája mellett

kezdte megszervezni az Andrássy úti ún. *Régi Zeneakadémia* épületében kialakítandó *Liszt Múzeumot*, amelynek 1986-tól főállású vezetője lett. A Széchényi Könyvtárral azonban nem szakadt meg a kapcsolata: még 1970-ben szervezte meg az OSZK kórusát, melynek mai napig vezetője.

A kötetben megszólalók Eckhardt Mária kivételével Vécsey Jenő (1909–1966) beosztottaiként kezdték meg munkájukat a Zeneműtárban. Emlékezésük nyomán plasztikusan kirajzolódik egy karizmatikus, kiváló adottságokkal rendelkező munkahelyi vezető portréja, melyet tudományos kutatásai eredményeivel Kelemen Éva *Vécsey Jenő, a magyar zenetudomány fáradhatatlan munkása* című tanulmánya egészít ki. Vécsey eredetileg zeneszerzést tanult, 1942-től volt az OSZK munkatársa, 1945-től haláláig a Tár vezetője. A Tár akkoriban az Esterházy-palotában működött, és a háború alatt súlyos károk érték. Vécsey elsődleges feladata a helyreállítás volt, valamint az állomány többszöri költöztetése, 1946-ban ugyanis az Esterházy-palota köztársasági elnöki rezidencia lett, és az OSZK-nak el kellett hagynia az épületet. Ugyanakkor az államosítások következtében hatalmas mennyiségű anyag került be a nemzeti könyvtárba, ezek közül kiemelkedett a herceg Esterházy-féle kottatár. Vécsey Jenő szervezte meg a korszerű feltáró munkát, és kezdeményezésére indult meg a

kézírtos zeneművek közreadására vállalkozó *Musica Rinata* sorozat. Munkássága, eredményei beépültek a Zeneműtár munkájába, és máig hatóan átörökítették azt a zenei könyvtárosi ethoszt, amelyet ő is képviselt. A kötet másik történeti tanulmánya a kezdeteknek állít emléket *A Magyar Nemzeti Múzeum Zenetörténeti Oszálya 1929–1934* címmel. Ahogyan az 1945 utáni korszak meghatározó személyisége Vécsey Jenő volt, úgy ezekben az években *Isoz Kálmán* (1878–1956) működése volt kiemelkedő a Tár szempontjából. Ő indította meg a *Musicologia Hungarica: A Magyar Nemzeti Múzeum zenetörténeti kiadványai* című sorozatot, a magyar muzikológia jeles vállalkozását, amelyben az akkori pályakezdő fiatal zenetörténészek – Bartha Dénes (1908–1993), *Gombosi Ottó* (1902–1955) és *Gárdonyi Zoltán* (1906–1986) – kötetei láttak napvilágot.

A mű fontos hozzájárulás a nemzeti könyvtár egyik különgyűjteménye múltjának megismeréséhez, de jó szívvel ajánlható mindazoknak, akiket érdekel a zene, illetve a zenetudomány. És jó lenne, ha a szerző folytatná az interjúk készítését; némileg érthetetlen, miért maradt ki a sorból *Szőnyiné Szerző Katalin* (1949–), aki 1989-től volt a Tár munkatársa, 1994 és 2008 között pedig a vezetője.

Pogány György